Asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnalle esityksestä laiksi perusopetuslain muuttamisesta.

Kirjallinen asiantuntijalausuntopyyntö seuraavasta asiasta: HE 35/2026 vp

Nuorisotutkimusseura kiittää mahdollisuudesta lausua eduskunnan sivistysvaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta. Esityksessä ehdotetaan perusopetuslakia muutettavaksi siten, että siinä olisi oppilaiden arviointiin ja opinnoissa etenemiseen liittyvät yhtenäiset menettelyt.

Esitys toteuttaa pääministeri Orpon hallituksen hallitusohjelman kirjausta, jonka mukaan hallitus toteuttaa osaamistakuun, joka tarkoittaa vähimmäisosaamistason määrittelyä ja sen saavuttamista edettäessä peruskoulussa luokalta seuraavalle. Esityksen tavoitteena on mahdollistaa se, että perusopetuksessa olisi riittävät ja kansallisesti yhtenäiset oppilaiden arviointiin ja opinnoissa etenemiseen liittyvät säännökset. Tavoitteena on, että oppilaan oppimisen ja osaamisen arvioinnin yhdenvertaisuutta vahvistettaisiin säädöksissä. Lisäksi täsmennettäisiin arvioinnin perustumista tavoitteisiin ja arviointikriteereihin.

Esityksen tavoitteena on myös, että perusopetuksessa olisi yhtenäiset periaatteet vuosiluokalta toiselle etenemisessä. Esityksen mukaan annettaisiin myös täsmälliset asetuksenantovaltuudet. Perusopetusasetuksessa annettaisiin tarkemmat säännökset oppilaan arvioinnista ja opinnoissa etenemisestä, vuosiluokalta toiselle siirtymisestä sekä päättöarvioinnista. Vähimmäisosaamisen määrittelyllä turvattaisiin se, että oppilas saavuttaisi riittävät perustaidot vuosiluokalta toiselle edettäessä sekä perusopetuksen päättyessä. Opetushallitus antaisi tarkemmat määräykset opetussuunnitelman perusteissa oppilaan osaamisen tavoitteista, opintosuoritusten arvioinnista ja todistuksiin merkittävistä tiedoista.

Esityksessä todetaan, että arvioinnin tehtävänä olisi kuvata, miten oppilas on saavuttanut perusopetuksen oppimäärään sisältyvien perusopetuslaissa tarkoitettujen oppiaineiden ja valinnaisten aineiden tavoitteet sekä toiminta-alueiden tavoitteet. Arviointiin sisältyisi oppilaan oppimisen, osaamisen ja työskentelyn arviointi. Lisäksi arvioitaisiin oppilaan käyttäytymistä. Oppilaan oppimista, osaamista, työskentelyä sekä käyttäytymistä tulisi arvioida yhdenvertaisesti, monipuolisesti ja suhteessa asetettuihin tavoitteisiin ja niistä johdettuihin arviointikriteereihin. Ehdotus säilyttäisi nykytilan mukaisesti arvioinnin monipuolisuuden ja arviointimenetelmien valintaa koskevan paikallisen pedagogisen vapauden.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.8.2027. Oppilaan oikeutta saada oppilaskohtaisia tukitoimia, perusopetuksen järjestämistä oppilaalle oppimiskykyyn vaikuttavan vamman, sairauden tai toimintakyvyn rajoitteen perusteella ja menettelyä kurinpitoasiassa koskevat täsmennykset on tarkoitettu tulemaan voimaan kuitenkin jo 1.8.2026. Oppilaan arviointia koskevat säännökset on tarkoitettu tulemaan voimaan pääasiassa vasta 1.8.2028

Nuorisotutkimusseura pitää tärkeänä ja kannatettavana, että arviointiin kiinnitetään huomiota. Nykytilan kuvauksessa on hyödynnetty ajankohtaista tutkimustietoa varsin

paljon. On myönteistä, että oppimisen ja osaamisen arvioinnin tavoitteet, kohteet ja periaatteet määritellään aiempaa täsmällisemmin lain tasolla. Se vahvistaa arvioinnin läpinäkyvyyttä ja voi parhaimmillaan tukea lasten ja nuorten tuen tarpeiden tunnistamista. Esitetyt lainsäädäntömuutokset eivät kuitenkaan yksinään ratkaise käytännössä esiin tulleita yhdenvertaisuusongelmia.

Hallitusohjelman Osaava Suomi -luvussa asetetaan osaamistakuun tavoite vähimmäisosaamistason määrittelemiseksi ja varmistamiseksi peruskoulussa. Käytännöllisenä tavoitteena esityksessä on ”keskeisten vähimmäisosaamisen tavoitteiden määrittely opinnoissa etenemiseksi”. Tavoitetta voi pitää myönteisenä sillä perusteella, että se pyrkii varmistamaan, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on riittävät valmiudet toimia kansalaisena ja työelämässä. On niin lasten ja nuorten kuin yhteiskunnan etu, että jokaisella nuorella on perusopetuksen päättyessä riittävät perustaidot, joita hyödyntäen hän pystyy toimimaan ja kokee osallisuutta yhteiskunnassa, voi elää itselleen merkityksellistä, hyvää elämää sekä pärjää jatko-opinnoissa ja työelämässä. Siksi on tärkeää, että oppilaan oikeus tukeen säilyy vahvana.

Oppimis- ja osaamistavoitteiden saavuttaminen edellyttää, että oppimisen tuki järjestetään riittävän ajoissa ja riittävässä määrin jokaisen tukea tarvitsevan oppilaan kohdalla. Uudistusta seurattaessa on tutkittava, missä määrin tämä ohjaa opettajien huomiota oppilaisiin, joilla on vaikeuksia saavuttaa tätä tavoitetta, ja missä määrin opettajat pystyvät vastaamaan kaikkien oppilaiden, myös hyvin menestyvien, tarpeisiin.

Lasten ja nuorten osallisuuden ja oppimisen näkökulmasta oppilailla tulee olla mahdollisuus osallistua arviointiin. Lakimuutoksessa onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että oppilaalla tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus osoittaa osaamistaan itselleen sopivimmalla tavalla ja että arvioinnin tulee tukea oppilaan oppimista. Oleellista on myös, että oppilas ymmärtää, millaisten kriteerien perusteella arviointi on tehty.

Nuorisotutkimusseura pitää myönteisenä, että hallituksen koulutuspoliittiset uudistukset ovat olleet maltillisia ja rakentuvat suomalaisen koulutuspolitiikan pitkän linjan mukaisesti ennakoitavana toimintana, joka pohjautuu aiempaan traditioon. Pidämme lain tavoitetta ja sen taustavalmistelua pääosin perusteltuna.

Nuorisotutkimusseura kiinnittää kuitenkin huomiota siihen, että huolimatta yhteisistä arviointiohjeistuksista arvioinnissa on havaittu eroja niin koulujen sisällä kuin koulujen välillä (esim. Metsämuuronen 2023; Ukkola & Metsämuuronen 2023). Kuntien ja koulujen käytännöt ovat erilaisia, mikä heikentää arvioinnin oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta, jos tavoitteena pidetään kaikkien oppilaiden arviointia yhtenevien kriteerien mukaan. Huolimatta ohjeistuksista ohjeiden tulkinta koulu- ja opettajatasolla voi vaihdella.

Lakimuutos nähdään esityksessä kustannusneutraalina. Nuorisotutkimusseura totesi jo tammikuussa 2026 opetus- ja kulttuuriministeiriölle antamassaan lausunnossa, että ei ole uskottavaa ajatella yllä kuvatun valossa, että riittävää arviointiosaamista pystyttäisiin kehittämään nykyisellä rahoituksella. Kantamme on, että tämä vaatii erillistä resursointia. Yhdenvertainen arviointi edellyttää osaamista ja yhteistä

keskustelua myös koulun tasolla: miten arviointiohjeita tulkitaan ja sovelletaan mahdollisimman yhdenvertaisesti ja oikeudenmukaisesti. Tämän tavoitteen turvaaminen edellyttää täydennyskoulutuksen tarjoamista. Näiltä osin opettajien täydennyskoulutukseen hallituskauden aikana kohdistetut leikkaukset voivat vaikuttaa osaamistakuun tavoitteiden toteutumiseen.

Esimerkiksi tukea tarvitsevien oppilaiden työskentelyä ja arviointia saattavat vaikeuttaa kielellinen saavutettavuus, kulttuuriset seikat sekä vamman tai toimintarajoitteen vuoksi tarvittavien tukitoimien ja apuvälineiden puutteet. Tämä ei saisi vaikuttaa oppilaan arviointiin. Sen välttämiseksi tarvitaan tietotaitoa tunnistaa oppilaiden erilaiset tarpeet, pedagogista osaamista ja erilaisia tapoja toteuttaa arviointia.

Esitysluonnoksen mukaan lainvalmistelussa ei ole kuultu lapsia, koska lainsäädäntöön ei ehdoteta merkittäviä muutoksia nykytilaan nähden. Kiinnitimme tähän huomiota myös alkuvuodesta antamassamme lausunnossamme opetus- ja kulttuuriministeriölle. Lapsen oikeuksien komitea totesi vuoden 2023 arviointiraportissaan, että Suomen tulisi vahvistaa lapsen oikeuksien arviointia lakeja säädettäessä. Tämä taas edellyttää lasten osallistumisoikeuksien kunnioittamista myös lasten ja nuorten ryhmien osalta.

Nuorisotutkimusseura huomauttaa kriittisesti, että esityksen perustelu jonka mukaan lasten kuulemista ei tarvita, koska lainsäädännölliset muutokset ovat pieniä, ei ole kestävä. Myöhemmin esityksessä nimittäin todetaan, että kyseessä on ”rakenteellinen uudistus, jonka avulla voidaan saavuttaa pysyvää parannusta”, ja joka ” vähentää opettajien työn haastavuutta ja sen myötä lisää ammatin veto- ja pitovoimaa”. Emme yksinkertaisesti pidä uskottavana, etteikö näin laajoja tavoitteita omaava uudistus vaikuttaisi nuoriin. Lapsivaikutusten arviointi koskee oletettuja, sekä toivottuja ja ei-toivottuja vaikutuksia. Oppilaat, lapset ja nuoret ovat esitysluonnoksessa ehdotettujen säännösten pääkohderyhmä.Nuorisotutkimusseura toteaakin, että lasten ja nuorten näkökulmien kuuleminen olisi ollut ainakin yhtä tärkeää kuin opettajien ja rehtorien näkemysten selvittäminen ja näiltä osin lainvalmistelun laatua ei voi pitää järin hyvänä.

Lisäksi Nuorisotutkimusseura toteaa, että on syytä seurata tarkkaan sitä, miten tavoiteltu oppimisen ja osaamisen arvioinnin yhdenvertaisuus edistyy lainsäädäntömuutosten ja opetussuunnitelman perusteiden uudistamisen jälkeen.

Helsingissä, 21.4.2026

Eila Kauppinen
Nuorisotutkimusseuran tutkimusjohtaja

Tomi Kiilakoski.
Nuorisotutkimusseuran vastaava tutkija

Lähteet:

Metsämuuronen, Jari (2023). Matematiikkaa Covid-19-pandem
ian varjossa III. Syventäviä analyyseja matematiikan 9. luokan arvioinnista keväällä 2021. KARVI, julkaisut 31:2023.

Ukkola, Anette & Metsämuuronen, Jari (2023). Matematiikan ja äidinkielen taidot alkuopetuksen aikana – Perusopetuksen oppimistulosten pitkittäisarviointi 2018–2020. KARVI, julkasut 1:2023.
https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_0123.pdf